

Posten i Vätö socken

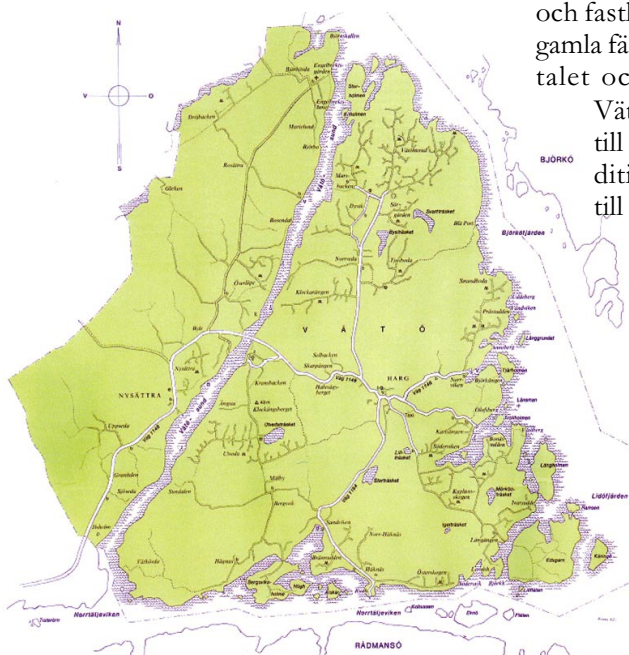
av Karin Svahn

Om Vätö

Ön Vätö ligger cirka 2 mil öster om Norrtälje och har sin 1 mil långa södra kustlinje utefter Norrtäljeviken. Från söder till nordligaste spetsen är det ungefär 1 mil. Till socknen hör också en del av fastlandet väster om Vätösund samt ett antal mindre öar såsom Lidö, Gisslingö, Tyvö m.fl. Även Björkö/Arholma tillhörde Vätö fram till 1917, men den delen behandlas inte här. Ända fram till 1951 utgjorde Vätö en egen kommun. Då gick den upp i Lyhundra kommun för att 1972 bli en del av Norrtälje. År 1860 hade Vätö 938 invånare; 1910 bodde här 1.575 personer och 1970 bara 500. Idag bor drygt

KARINSVAHN, född 1933 i Stockholm, utbildades 1950-1952 till postexpeditör. Från 1970 arbetade hon i olika befattningar på Postmuseum, åren 1982-1994 som museichef. Från 1981 till 1994 var hon redaktör för *Posttryttaren*. Hon har också gett ut en sammanställning "Flygporton 1920-1992". Hennes exponat "Posten i Vätö socken", har varit utställt regionalt och nationellt.

1.200 personer i Vätö socken och här finns nästan 2.000 fritidshus. I september 1903 fick ön färjetrafik; 1993 invigdes bron mellan ön och fastlandet strax norr om kyrkan och det gamla färjeläget. Kyrkan uppfördes på 1300-talet och ligger ungefär mitt på ön vid Vätösund. Därifrån är det cirka fyra km till öns centrum Harg där pastorsexpedition och prästgård var belägna fram till 1962.

Karta över Vätö socken idag, ritad av Bertil Kumlien.

Operan i röd vätögranit.

Heliga korset i gråsvartflammig gnejs från stenbrottet "Grottan" på norra Vätö.

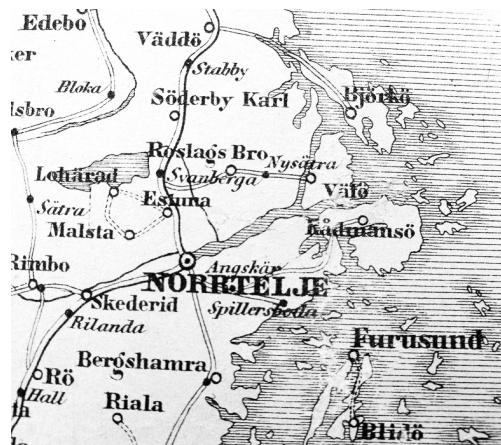
Vätöborna ägnade sig förr mest åt jordbruk, fiske och sjöfart; även båtbyggande var en viktig näring. Sommaren 1892 tillkom en ny verksamhet som skulle bli dominerande under de närmaste 80 åren. Då började Norrtälje Mekaniska Stenhuggeri hämta granit till bygget av det nya operahuset i Stockholm. Den rödgråa vätögraniten skulle bli den viktigaste byggnadsstenen i Stockholm under en stor del av 1900-talet. Man bröt även en grå/svartflammig gnejs som t.ex. användes till det Heliga korset på Skogskyrkogården i Stockholm. Av de tjugotal stenhuggerier som varit verksamma på Vätö finns fortfarande ett kvar idag.

Vätö utvecklades från 1800-talet slut och de följande decennierna från en stillsam jordbruksbygd till ett industrisamhälle. Stenhuggare och stenarbetare bosatte sig permanent eller tillfälligt både på ön och intilliggande fastland. Befolkningen ökade under första hälften av 1900-talet för att sedan successivt minska när stenindustrin blev av mindre betydelse. Från 1960-talet växte det fram allt fler fritidshusområden vilket innebar ökande befolkning sommartid. År 1988 var antalet fasta hushåll 215 och sommarhushåll 1.530 på själva ön Vätö. Idag pendlar de flesta till Norrtälje eller Stockholm även om ett jordbruk finns kvar och någon fårbonde; ridskola och massor med hästar; ett båtbyggeri (där den välkända segelbåten Linjett byggs) och en stor campingplats för husvagnar, en mataffär, tre matställen, skola och dagis, byggvaruhus m.m.

Vätöbornas postkontakter

Det finns mycket knapphändiga uppgifter om Vätöbornas kontakter med Posten innan poststationen öppnades 1875. Men enligt uppgift utsågs ett postbud som skulle hämta posten två gånger i veckan på Norrtälje postkontor. Dit kunde man ofta använda sig av sjövägen, med båt eller över isen.

Första till namnet kända postbud är Jan Ersman, född 1765, boende i Sandviken på södra delen av ön. Han gick med posten till 1824 och efterträddes av Eric Wiman, född

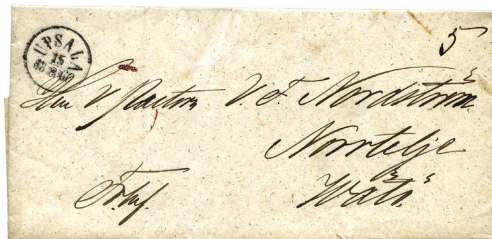

Postkarta 1875. Foto: Postmuseum.

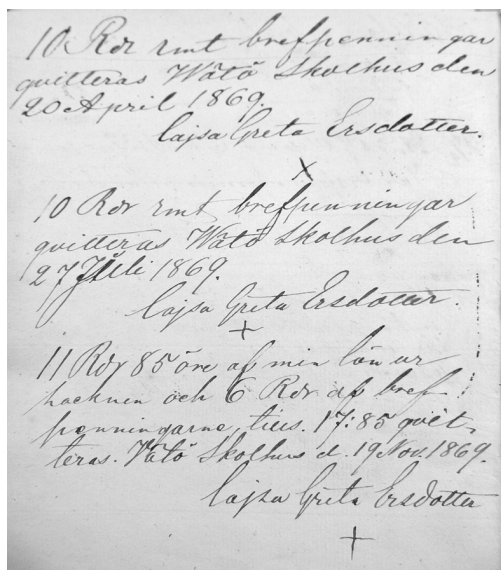
1793. Erics far hade drunknat under ett Stockholmsbesök år 1800 när Eric var 7 år gammal. Eric växte därför upp hos sin farfar, en mjölnare i Bergsvik, och blev mjölnardräng. Eric träffade Brita Andersdotter från Arholma. Paret gifte sig 1818 och flyttade till Håknäs. År 1830 dog Eric, endast 37 år gammal. Vem som övertog postuppdraget efter honom är inte känt, men 1856 samlade man ihop 12 rdr och 65 öre till en ny båt för postbudet.

Redan från slutet av 1600-talet hade landsortsbor med lite större postmängd kunnat avtala med postmästaren på närmaste ort om att utväxla post genom en så kallad lösväska, som fördes läst till och från postkontoret. För det fick man betala en överenskommen avgift till postmästaren. Från 1857 kunde en hel by gå samman om en väska. Med största sannolikhet använde sig Vätö socken av den möjligheten.

Cajsa Greta Ersdotter föddes 1821 och var dotter till sockenskräddaren Eric Eric-

Fribrev från domkapitlet i Uppsala hämtat av postbudet Cajsa Greta Ersdotter i Norrtälje.

Några av Cajsa Greta Ersdotters kvittenser från år 1869. Vätö kyrkoarkiv i Stockhoms stadsarkiv.

son i Norrveda. Hon var under några år piga på olika gårdar på Björkö men återkom till Vätö när fadern dött 1858. Hon bosatte sig i Bergsvik hos en syster och sväger och åtog sig, troligen samma år, sysslan som postbud. När systemens familj blev torpare på kyrkans torp Engsta flyttade Cajsa med. År 1870 var hon tillbaka i Norrveda och gifte sig 1873 med skräddaren Carl Petter Carlsson. Arbetet som postbud behöll hon till 1872. Hon fick lön från socknen samt andel av brevpengarna. Vem som efterträdde henne är inte känt.

Vätö får poststation

När kronobrevbäringen upphörde med utgången av år 1874 öppnades många nya poststationer, däribland Vätö den 1 januari 1875. Överordnat postkontor blev Norrtälje. Vid den här tidpunkten bodde i Vätö kommun, inklusive fastlandsdelen, cirka 1.200 personer. Kommundelen Björkö Arholma fick samtidigt poststation med namnet Björkö (från 1876 Arholma), belägen i telegrafstationen i Sterbsnäs och med telegrafföreståndaren Knut Vilhelm Sjöblom som poststationsföreståndare. Att slippa bestyret med kronoposten var säkert en stor lättnad för sock-

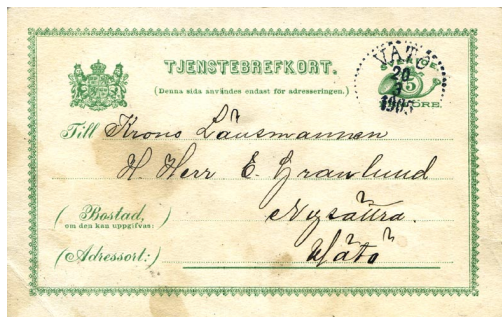
nen. Ända sedan 1855, då man var instämd till tinget, hade man försökt komma undan den förpliktelsen. Ingen av sockendelarna ville åta sig uppdraget att vidarebefordra kronobreven, än mindre betala någon för det.

Klockargården med poststationen. R. L. Blanck sittande till vänster. Bredvid honom sitter färjkarlen. Vykort från 1903.

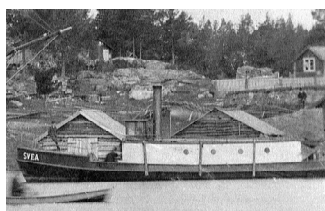
I och med att poststationerna öppnades på Vätö och Björkö övertog också postverket ansvaret för posttransporterna till och från Norrtälje. Fram till den 1 april 1879 transporterades Vätös post tillsammans med annan post till Estuna. Därifrån till Nysättra gästgivaregård körde kronofogden L. Björkman, varefter hemmansägaren, tillika gästgivaren Johan Magnus Eriksson, tog vid och rodde posten över sundet till Vätö poststation. Påföljande dag förde Eriksson posten från Vätö och hela vägen till Estuna. Eriksson efterträddes år 1876 av Erik Gustaf Gustafsson i Överlöpe. På detta sätt fick Vätö post två gånger i veckan. Villkoren för de kontrakterade postförarna var hårda med dryga skadeståndsviten vid minsta försumlighet såsom dålig häst eller otjänlig farkost. Det gjorde verksamheten föga lönsam och man var benägen att säga upp och försöka omförhandla sina kontrakt. Man var också skyldig att lämna och ta emot lösväskor och lösbrev under färden.

Från den 1 april 1879 fick postlinjen till Vätö en ny sträckning: Norrtälje – Håmackalund (länsmansbostället) – Roslagsbro poststation – Nysättra gästgivaregård – Vätö poststation samt från Vätö på samma sätt. Under 1889 räknade man om vägsträckan till nymil och en ny tidtabell fastställdes. Vätö fick nu post måndag och torsdag. Post från

Brevkort avlämnat i Länsmansgården av postföraren på turen Vätö-Norrtälje, skickat av fjärdingsman, tillika poststationsföreståndare Otto Mattsson.

Vätö avgick tisdag och fredag. Under åren 1891 till 1898 begagnade man sig även av ångslupen "Svea" för transport av post till och från Norrtälje.

Ångslupen "Svea". Detalj från vykort.

Poststationen i Klockargården

Vätö poststation förlades 1875 till klockargården intill kyrkan vid Vätösund. Klockaren, organisten och f.d. folkskolläraren Robert Leonard Blanck, född 1829, utsågs till dess föreståndare. Han hade säkert haft hand om posten även tidigare när den kom med socknens eget postbud. Blanck erhöll ett årsarvode på 250 kr. Redan 1876 infortrade Norrtälje postkontor uppgifter om frimärksförsäljningen och mottagandet av värdepost från bland annat Vätö. Blanck hade sålt frimärken och tjänstefrimärken för över 264 rdr och tagit emot 175 värdeförsändelser, så Vätö fick vara kvar. Värre gick det för Malsta och Lohärad som båda drogs in under 1879. Vätö tillhörde den lägsta klassens poststationer, klass III, och fick inte ta emot paket, bara så kallade småpaket och tjänstebreven fick väga högst 3 skålpund (1 skålpund = 425 gram). Postanvisningar fick lyda på högst 5 kr. År 1898, då befolkningen ökat betydligt på grund av den blomstrande stenindustrin, flyt-

tades poststationen upp till klass I och fick betydligt ökade befogenheter. Poststationen hölls öppen kl. 8-10 och 16-18 på vardagar, 9-10 och 13-14 på söndagar.

Robert Leonard Blanck

Vätös första poststationsföreståndare kom till Vätö 1849 från Stockholm, endast 20 år gammal. Han hade tidigare vikarierat som organist i Storkyrkoförsamlingen. I Vätö församling fick han till en början vikariera på Björkö. År 1851 blev han dock ordinarie folkskollärare, organist och klockare på Vätö. Blanck fick genom åren en hel del andra uppdrag: brandstodskommitténs ordförande, kommunalstämmans och kommunalnämndens ordförande, vägstyrelsens ordförande för att nämna några. Han fick också medalj för medborgerlig förtjänst och för vaccinationens befrämjande (han hade vaccinerat cirka 2.600 barn). Redan 1893 skaffade sig Blanck telefon. Det året öppnades telefonstationen på Vätö.

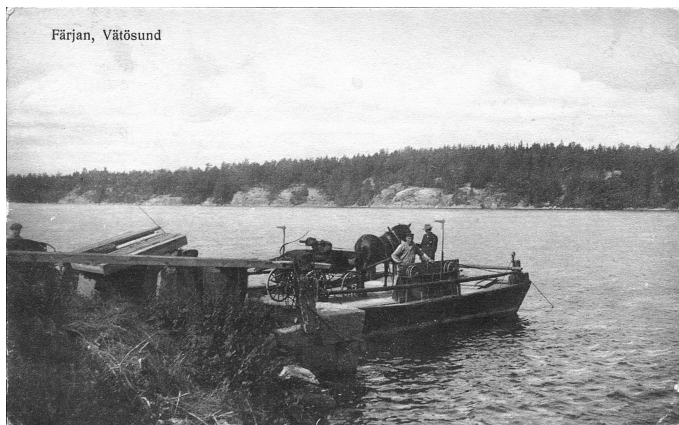
Den 13 mars 1903 skrev Blanck sin avskedsansökan. Han önskade att från och med juli månad sluta sitt åtagande som stationsföreståndare vid Vätö poststation. Ansökan beviljades och arbetet med att söka efter en ny föreståndare tog vid.

Poststationen vid Kyrkängen

Otto Mattsson

Man utlyste uppdraget i vanlig ordning men ingen var intresserad. Efter mycket skriftväxling lyckades man så småningom "att från fullt lämplig person erhålla ett antagligt anbud". Det var fjärdingsman Frans Otto Mattsson, född 1870, som åtog sig uppdraget att för 450 kr. årligen sköta poststationssysslan från den 1 juli 1903.

Postinspektören i Mellersta distriktet påpekade att pastorsexpeditionen låg centralt på ön i byn Harg, där också större delen av befolkningen var bosatt och att poststationen rätteligen borde ligga där. Ett problem var dock att postföraren inte skulle hinna att gående transportera den betydliga postmängden från sundet till Hargs by och åter och

Första färjan 1903 var en handdriven linfärja. Först 1931 började man använda en eldriven färja. Vykort stämplat 1927.

dessutom vara tillbaka i Norrtälje så att posten hann vidareändas med aftonens postförande tåg. Den 1 september det året, 1903, skulle dock en färjeförbindelse inrättas och det betydde att posten kunde föras med häst och kärra hela vägen mellan Norrtälje och Vätö. Därför ansåg man att det i Mattssons kontrakt skulle föreskrivas att han skulle vara skyldig att, om Generalpoststyrelsen så bestämde, flytta poststationen till "lämpligt belägen och tjänlig lokal i Hargs by".

Mattsson bodde i Ängsta, en bra bit från kyrkan. För postsysslan hyrde han en lokal i en liten stuga ovanför kyrkan vid Kyrkängen. Där disponerade han ett rum. Eftersom Mattsson hade sin bostad en bra bit bort var han bara i poststationslokalen under öppettiderna och det hände ofta att de som bodde i stugan tog hand om posten. Detta upptäckte postmästaren vid Norrtälje postkontor vid en inspektion den 28 juli 1904. Det var ett av skälen till att man senare flyttade poststationen.

Poststationen flyttar till Hargs by

I en skrivelse till Generalpoststyrelsen den 2 december 1904 påpekade postmästaren att han funnit

"den af föreståndaren förhryrda lokalen i närheten av Vätö kyrka icke ändamålsenlig. Densamma som utgöres af ett synnerligen litet rum är inrymt i en vid skogsbruket ofvanför kyrkan belägen stugbyggnad, dit en kort med obekväm afväg leder."

Postmästaren föreslog därför att poststationen från och med den 1 april nästkommande år skulle flyttas till Harg, vilket Mattsson ansåg vara möjligt. Den 1 april 1905 öppnade så poststationen sin verksamhet i Mattssons fastighet i Harg, där den skulle förbli i 44 år.

Postmästaren i Norrtälje var av flera skäl inte nöjd med den transportör som man tecknat kontrakt med 1898. Han blev uppsagd och nya anbud infordrades. Uppdraget gick till Jan Erik Eriksson i Kvisthamra, Norrtälje, mot en ersättning på 4 kr. 50 öre per dubbel tur. Man utökade också antalet turer från två gånger i veckan till tre gånger, nämligen måndag, onsdag och lördag. Poststationen hade egna lokaler i Mattssons fastighet, med postdisk och så småningom även postboxar. Där fick nu alla vätöbor uträtta sina postärenden ända tills lantbrevbäringen infördes 1939.

Mattssons hus i Harg, kallat posthuset.
Familjefoto.

Hämtningen organiserades i regel så att inom varje by hade hushållen var sin "postvecka". På liknande sätt hade byarna ordnat sin posthämtning även när poststationen var belägen vid kyrkan. För byn Hargs vidkommande finns bystämmoprotokoll bevarade som visar detta.

Henrik Pettersson, född och uppvuxen i Dyvik, den nordligast belägna byn, minns att när han gick i femte eller sjätte klass var det han som oftast fick hämta posten åt Dyviksborna när familjen hade sin postvecka. Han gick i kyrkskolan och Posten låg i Harg, så det blev en omväg på några kilometer. På sommaren cyklade han och på vintern använde han om möjligt sparkstötting. Postportföljen tog han med sig på morgonen och på hemvägen gick han först till posthuset och fick med sig posten för att sedan vid hemkomsten dela ut den till byns familjer. När Henrik började som "postbud" var i alla fall alla elva grindarna mellan Dyvik och stora landsvägen borttagna! Han minns också en gång när han skulle lämna brev till Marsbackens gård. Där fanns en hund, en schäfer vid namn Kasper. Den här dagen var Kasper inte bunden. Alla var rädda för den här elaka hunden. Det bar sig inte bättre än att Kasper hoppade på Henrik och tog ett stadigt grepp i armen. I rädsla och ilska slog Henrik hunden med postväskan det hårdaste han förmådde. Hunden släppte och sprang till hundkojan med svansen mellan benen. Sedan dess var Kasper rädd för alla som bar på en väska.

Otto Mattsson växte upp i Lugnet vid Utveda, en liten by söder om kyrkan, där fadern hade ett litet småbruk, förutom att han var fjärdingsman (polis i landsorten). Den befattningen ärvde Otto och poststationsysslan blev en bisyssla, vilket var vanligt på den tiden. För att utröna lämplig nivå på ersättningen till vissa poststationsföreståndare gjordes statistiska beräkningar för perioden 1 januari 1910 till 30 juni 1911. Vätös frankoteckensuppbörd var då 2.351 kr. Inlämnade rek var 462 st., paket 206, assurerade försändelser 191, ps-rek 220 och ps-ass 675, postanvisningar 1.921. Otto Mattsson fick sitt

arvode höjt till 480 kronor och dessutom ett biträdesanslag på 300 kronor. Det var säkert hustrun Anna som var biträdet. Paret Mattsson fick sju barn, tre pojkar och fyra flickor. Eftersom poststationen fanns i hemmet fick även barnen hjälpa till, särskilt Vega, född 1909.

I en svarsskrivelse till Generalpoststyrelsen som infordrat statistik bland annat över postprenumererade tidningsexemplar 1921 uppgav Mattsson att han inte varit ledig någon gång sedan han tillträdde 1903. Han påpekade också att han behövde biträde av sin 16-åriga dotter som han avlönade med 240 kronor om året. Postbudet kom alltid en kvart för sent och turerna hade utökats till fyra gånger per vecka, måndag, onsdag, fredag och lördag. Posten skulle, enligt tidtabellen komma kl. 5.15 och avgå kl. 19.30. Poststationen var öppen kl. 8-10, 14-15 och 19-20 och på sön- och helgdagar kl. 13-14. Nästan alla de cirka 500 hushållen hämtade sin egen post. Det var inte förrän nu, 1921, som Vätö fick elektricitet genom att man bildade Vätö Elektriska Distributionsförening u.p.a., en förening som fanns kvar ända till 1978. Telefon fick inte poststationen förrän 1932, då Mattsson abonnerade på nr. 21.

Det var många regler och bestämmelser att hålla reda på. I en tjock pärm fanns instruktioner för poststationer. Dessutom skickade postmästaren i Norrtälje med jämna mellanrum ut numrerade skrivelser med diverse föreskrifter och påminnelser om vad som gällde, t.ex. att det inte var tillåtet att använda pappersgarn för försegling av säckar med värdepost. Det var inte heller så att kunderna respekterade poststationens öppettider. Nej, de kunde dyka upp nästan när som helst och den vänliga postfamiljen stod till tjänst och kanske till och med bjöd på kaffe om någon färdats långt.

Postbudet körde ännu med häst och kärra från Norrtälje. Hösten 1932 kom bussen till Vätö och man började använda den för gods- och posttransporter. År 1933 förbättrades vägen mellan Ilsholmen (Vätös gräns mot Roslagsbro) och färjeläget och året därpå mellan färjeläget och Harg, vilket måste ha under-

Den första bussen med bussföraren Tore Strömberg. Observera brevlådan som är placerad på insidan av dörren. Foto: Eivor Strömberg.

lättat betydligt. Bussen skulle under sin tur tömma brevlådor, lämna lösväskor och löspostbuntar.

Bussen var också försedd med en brevlåda. Ulla Berndtsson, dotter till Tore Strömberg som körde bussen 1932-1961, minns att hon fick åka med sin pappa. Han hade med sig tre väskor eller säckar till Vätö, av vilka Vega, dotter till Otto Mattsson, hämtade en. Vilka som hämtade de andra minns inte Ulla. Väskorna låg väl bevakade på det främsta sätet. Den första bussen gick bara till Harg och Norrviken som ligger på östra sidan av ön. Det var i de här trakterna som man först

fann den röda graniten. Norrviken var också förr en viktig hamn för Vätös sjöfart. Så småningom förlängdes busslinjen till Håknäs, en by vid öns sydkust, och på 1980-talet till Dyvik.

Under 1939 infördes lantbrevbäring och löspostutdelning, vilket innebar tre nya medarbetare för poststationsförståndaren. Mer om utdelning av post längre fram.

Otto Mattsson slutade som poststationsföreståndare den 31 december 1945 efter 42 års tjänst. Då flyttade hans dotter Annie Sjöström hem och tog vid. De sista åren var han ofta sjuk; bland annat led han av en svår hicka. Då fick vikarier komma ut från Norrtälje. Ofta var det Ulla Brink som vikarierade och då bodde hon i gästrummet hos Mattssons.

Annie Sjöström

Annie Sjöström, född 1919, flyttade hem i samband med att hon skilt sig från Arnold Sjöström, föreståndare för Konsumbutiken i Norrviken. Från den 1 januari 1946 blev Annie kontrakterad som poststationsföreståndare i Vätö. Men i juli 1947 slutade hon sin anställning och flyttade till Vallentuna.

Poststationsföreståndarmöte i Norrtälje 1943. Inringade är Otto Mattsson, Vätö, Anna-Brita Maatsson, Ovansundet, postmästare S. Hallonsten och Ulla Brink, vikarie Vätö. Foto: Postmuseum.

Ulla Lund

Den 1 maj 1947 kom Ulla Carlsson till Vätö för att den 1 juli tillträda som den nya poststationsföreståndaren. Ulla föddes 1926 i Emkarby på Åland. Sin postala bana inledde hon redan som 16-åring, då som biträde på posten i Knutby. För att hon skulle få börja sin anställning måste hennes far skriva på en förbindelse, eftersom hon skulle handskas med penningmedel. Poststationsföreståndaren i Knutby tog ofta ledigt och lät den oerfarna Ulla ta hand om verksamheten. Ullas mamma hade sytt en skyddsrock av ett grått blankt tyg. Den var inte populär! Senare arbetade hon på flera olika poststationer, bland annat i Syninge.

Ulla Lund 1949. Familjefoto.

Första tiden bodde Ulla inneboende hos en stenhuggarfamilj, men när Annie flyttat till Vallentuna kunde Ulla flytta in i lillstugan på Mattssons gård. Hon gifte sig med Eric Lund i maj 1948 och fick sonen Claes när paret fortfarande bodde kvar i den dragiga lilla stugan. Maken Erik Lund vikarierade i sex månader när Ulla var barnledig 1948.

Erik föddes 1922 i Roslagsbro men familjen flyttade till Vätö, Utveda, när Erik var 16 år. Han var nummer fem i en syskonskara på 15 barn.

Till en början fanns posten kvar i Mattssons hus men kunde snart flytta in i en lokal i "bibliotekshuset" nära Konsum. Där disponerade man 40 kvm för expedition och personal samt 6 kvm förstuga. Det fanns 36 boxar men bara sju var uthyrda. Lokalen värmdes upp av en kamin och telefon hade

man bara tillgång till hos Konsum eller i hemmet genom bud. Poststationen var öppen måndag till lördag från kl. 8 till 9 och 12 till 15, på söndagarna från kl. 13 till 13.30. År 1951 slutade man att ha öppet på söndagar. Bussen avgick från Vätö kl. 8.15 och tog med sig gårdagens värdepost; 10-bussen från Norrtälje hade med sig ankommande tidningar och post.

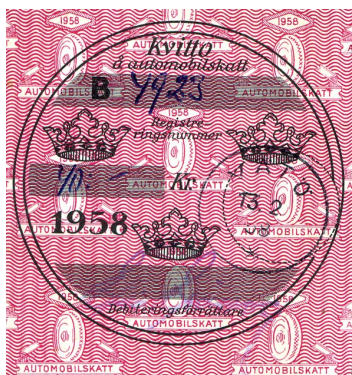
"Skogshyddan" med postingången och med kärran för hämtning av post vid busshållplatsen. Familjefoto.

År 1949 köpte paret Lund fastigheten som kallas Skogshyddan och Posten flyttades dit. Där fick Posten en egen ingång till "postfarstun" där också postboxarna placerades. Rummet innanför användes för expeditionen och där fanns postdisk och skrivpulpst för allmänheten. Innanför disken placerades skrivbord, sorteringsfack samt kassaskåp och blankettskåp.

Lokalen var 22 kvm stor, värmdes upp med kakelugn och element; telefon fanns i angränsande rum. Efter Postens stängning kl. 15 vidtog redovisningsarbete och iordningsställande av vanlig post och värdepost. Värdesäcken förseglades med lack och sigill i enlighet med föreskrifterna. Den låstes sedan in i kassaskåpet tillsammans med kassan och frimärksförskottet. Avgående post och redovisning skickades med nästa dags morgonbuss.

Den 5 februari 1959 slutade Ulla och familjen flyttade till Stocksund. Det fanns inte arbete för maken på Vätö så en flytt var nödvändig. Huset behölls dock som fritidshus

och efter pensioneringen flyttade paret tillbaka till Vätö.

Bilskatten kunde betalas på Posten. Det här kvittot från 1958 avser skatt för en motorcykel.

Alvar Gustafsson

Under några månader 1959 var tjänsten vakant med Alvar Gustafsson, född 1919 i Uppsala, som vikarie. Han förflyttades från Ovensundet där han varit föreståndare sedan 1944. Fram till april 1960 var verksamheten kvar i Skogshyddan. Posten måste dock snart flytta till andra lokaler och Alvar kom överens med handlanden i Harg, Åke Larsson, om en tillbyggnad till hans affär. Den 9 april 1960 levererades den nya disken och lokalen kunde inredas. Postboxanläggningen inköptes av Lunds och flyttades från Skogshyddan. Lokalen för postens verksamhet var 26 kvm. Där fanns kallvatten men ingen toalett. I dessa lokaler hade poststationen sin verksamhet från 1960 till 1977. År 1970 sålde Larsson butiken och 1971 blev det en ICA-butik. År 1976 övergick butiken till Konsum Uppsala. Posten var dock kvar i lokalerna hela tiden. Alvar Gustafsson slutade sin anställning efter några år och blev civilanställd inom polisen. Han var känd som en ganska kärv herre som var noga med att alla bestämmelser följdes till punkt och pricka och ytterst noga med öppettiderna.

Inga Pettersson

Inga Pettersson föddes 1930 i Västmanland. Hon var, som hon själv uttrycker det, en statarunge och flyttade därför ofta. Hon träffade Uno Pettersson 1947 och de gifte sig

Åke Larssons affär med tillbyggnaden för Posten. Vykort.

1948. Uno arbetade i faderns stenhuggeri i Karlsängen. Inga började vikariera för Alvar Gustafsson i början av 1960-talet. Hon hade tidigare arbetat på Posten i Rosersberg. Den 1 januari 1966 blev hon förordnad till poststationsföreståndare och ordinarie tjänsteman inom postverket. Inga trivdes mycket bra med sitt arbete och hade omvittnat god kontakt med kunderna. Postarbetet har emellertid sina risker. En dag saknades runt 3.000 kronor i kassan och Inga fick själv betala. Efter cirka ett år fick hon tillbaka pengarna när det uppdagades att hon samtidigt som hon betalat ut ett folkpensionsbelopp lämnat tillbaka pensionsanvisningen.

Vid den här tiden kom posten med bil kl. 8 på morgonen. Poststationen hölls öppen vardagar mellan kl. 9 och 13. Avgående post och redovisning sändes till Norrtälje med 15-bussen. Inga var ofta orolig eftersom postsäcken ibland innehöll mycket pengar, där den låg i bussen. Men inget rån inträffade.

I maj 1974 hotades poststationen av nedläggning. Den skulle ersättas med lantbrevbäring från Norrtälje och postadressen Vätö skulle därmed försvinna. Det blev folkstorm och en kommitté bildades med konstnären Bertil Kumlien i spetsen. Man ordnade möten med länsstyrelsen, skärgårdskommittén, representanter för post och kommun. Det skrevs flera artiklar i *Norrtälje Tidning* och *Uppsala Nya Tidning*. Man skickade också in namnlistor med protester till postverket. Men lagom till jul kunde tidningarna skriva att Vätöposten, tack vare regeringens landsbygdsprogram, blivit räddad.

Men hotet fanns kvar. Kundunderlaget var åtminstone vintertid alltför litet för att försvara kostnaderna för både poststation och lantbrevbärare. På ön fanns bara 148 fasta hushåll. Av dessa fick 125 sin post genom lantbrevbäraren. Endast 23 hämtade sin post på poststationen, antingen i hyrda boxar eller över disk. Däremot ökade sommarhushållen hela tiden och uppgick 1974 till cirka 600. Postverket menade att en poststation skulle betjäna minst 250 fasta hushåll för att bli lönsam. Det blev därför inte någon överraskning när frågan togs upp på nytt 1976. Nu beslutade man att införa kombinationen postställe och lantbrevbärning men med bibehållen postadress 760 21 Vätö.

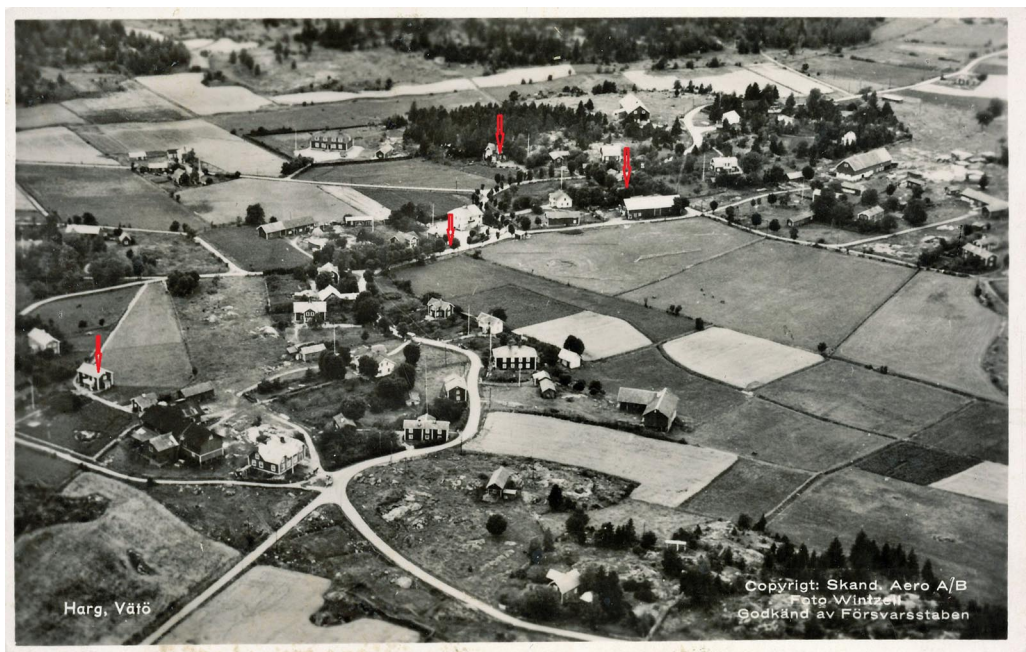
Postställe med Konsum som hyresvärd

Den 30 oktober 1976 blev poststationens sista verksamhetsdag. Ännu låg Posten kvar i samma tillbyggnad till bostadshuset som tidigare. Dock hade man redan på Larssons tid byggt ett nytt hus för butiken. Den 1 november öppnades poststället med Inga Petersson som föreståndare. Öppettiderna hade

minskats till en timme; måndag till lördag mellan kl. 13.30 och 14.30. Inga skötte också lantbrevbärningen för hela ön och hämtade själv all post med sin bil på Norrtälje postkontor. Hon åkte med en tidig färja och var tillbaka kl. 7.20. Cirka kl. 8.30 var hon färdig för utgång, först till Bergsvik – Sandviken – Håknäs – Edsgarn – Karlsängen och Norrviken, därefter lunch och sedan till Dyvik och Utveda. Efter turen höll hon poststället öppet till kl. 14.30. Avgående post och redovisning skickades med buss kl. 15.15.

Konsums tillbyggnad.
Foto: Lennart Gustavsson.

Vy över Hargs by med Postens olika lägen markerade med rött. Vykort.

År 1977 utökade Konsum affärslokalen med en tillbyggnad. Den skulle också inrymma postverksamheten. Det gamla huset, som även hade inrymt en bostad revs. Under ombyggnadstiden, från februari till slutet av maj 1977, fick posten hålla till i ”Gamla Konsum”.

Den 5 maj 1980 ställdes Inga inför ett problem. Färjan var inställd på grund av över-tidsblockad. Hur skulle hon nu få ut posten till ön? Inga fann på råd. Hon ringde till postkontoret och bad dem köra ut posten till Nysättra. Sedan lånade hon en roddbåt och rodde över sundet och hämtade posten. Så fick Vätöborna sina tidningar, brev och paket även denna dag endast obetydligt förse-nat. Inga blev uppmärksammas av *Norrtälje tidning* och kallades för ”dagens Kvinna”.

Som lantbrevbärare skulle Inga bära uni-form och det gjorde hon gärna. Den inne-bar att man lätt blev igenkänd som post-anställd och det var en stor fördel, särskilt som lantbrevbärarens bil inte hade några sär-skilda kännetecken. Inga blev sjukskriven 1985 och var så fram till pensioneringen. De sista åren, fram till 1992 då poststället stängdes för gott och ersattes med lantbrevbäring från Norrtälje, uppehölls tjänsten av vikarier. Från 1986 kallades alla postanstalter för postkon-tor. Poststället blev lantbrevbärapostkontor.

Entreprenadpostkontor, post-i-butik och postombud

När poststället/postkontoret stängdes 1992 blev matbutiken på Vätö ett entreprenad-postkontor vilket innebar att man hade viss utlämning av bland annat paket.

I april 2005 skrev Posten och butiken ett avtal som innebar att Vätö fick post-i-butik med utvidgad postservice; år 2006 blev buti-ken postombud med fullständig postservice för privatpersoner.

Lantbrevbäring

Den 1 juli 1939 gick den första lantbrevbä-raren ut på sin tur på linjen Vätö – Håknäs. Den 1 oktober samma år tillkom linjen Vätö

– Norrviken. Dyviksborna fick nöja sig med en löspostlinje Dyvik – Vätö – Dyvik.

Vätö – Håknäs. Lennart Jansson

Som Vätös första lantbrevbärare anställdes Lennart Jansson, född 1916 och uppväxt i Sandviken på Vätö. Lennart blev tidigt träd-gårdsintresserad och gick i lära bland annat på Blidö. Han gifte sig 1951 med Aase Furö som han träffat när hon var på tillfälligt be-sök på Vätö. Aase kom ursprungligen från Trondheim. År 1946 hade Lennart byggt ett hus i Sandviken, där han fortsatte med det trädgårdsmästeri som han tidigare bedrivit på föräldramas mark. Han körde också omkring med en skåpbil och sålde fisk vilket gav ho-nom namnet ”strömmingen”. Lennart var under många år aktiv inom Folkets-Hus-föreningen som dess ordförande. Han var dessutom den drivande kraften inom Vätö idrottsrörelse, framför allt inom bandy och fotboll.

Vägen mot Håknäs. Vykort.

Lantbrevbäringslinjen mätte 14 km och gick Vätö – Sandviken – Bergsvik – Sandvi-ken – Håknäs by – Håknäs brygga – Sandvi-ken – Vätö. Linjen var formellt en cykellinje fram till 1 juni 1965. Lennart började dock tidigt använda sin bil.

Vätö – Norrviken. Vega Fransson

Till den andra lantbrevbäringslinjen, som startades den 1 oktober 1939, utsågs Otto Mattssons dotter Vega Fransson, född 1909. Hon hade redan under 15 år arbetat som postbiträde hos pappan. Hennes linje klas-sades som ”gående” fram till 1 december

Vy över Norrviken med bland annat båtvarvet. Vykort.

1955, då den blev ”cyklande” med en cykelersättning på 10 kr. per månad. Vegas linje utgick från Vätö poststation först till Norrviken, därefter till Karlsängen, Söderviken och åter till poststationen. Senare utökades den till Långängen.

Vega Fransson. Familjefoto.

När man utredde linjen konstaterades att det fanns två affärer i Norrviken och en i Karlsängen. Sedan fanns Birkagårdens sommarhem och barnkoloni, ett båtvarv, två stenhuggerier och ytterligare ett på andra sidan Söderviken samt ämbetspersoner bosatta i både Norrviken och Karlsängen. Därför tillstyrkte postmästaren gående lantbrevbäring varje söckendag med en ersättning på 2 kr. och 45 öre per tur. Vega började emellertid snart använda cykel och så småningom en moped. Arbetet var tungt och slitsamt, inte minst för ryggen och Vega var redan från mitten av 1950-talet ofta sjukskriven.

Vintertid var sträckan 9 km på ofta dåligt plogade vägar. Om det var väldigt besvärligt väglag kunde det hända att Ulla Lunds make Erik tog fram bilen och skjutsade henne runt. På sommaren, med alla sommargäster, blev

Norrveda semesterby dit lantbrevbäringslinjen förlängdes sommartid. Vykort.

turen 14 km lång. Vega var känd som mycket vänlig och tjänstvillig och uträttade ibland extra ärenden åt sina kunder. Hon entledigades på egen begäran från den 1 januari 1967.

Dyvik – Vätö – Dyvik

Befolkningen i Norrveda och Dyvik ville också ha lantbrevbäring. Mattsson förordade lantbrevbäring men postmästaren i Norrtälje ansåg att hushållen var alltför få. I Norrveda och Klockarängen bodde 38 personer och i Dyvik 34. Beslutet blev löspostutdelning eller lösväska. Två personer sökte uppdraget. Båda önskade 1 kr. per tur i ersättning. De båda var Elsa Jansson i Norrveda och f.d. hemmansägare David Jansson i Dyvik. Folket ville ha David Jansson eftersom man önskade att budet skulle utgå från Dyvik, och så blev det också.

Den 1 oktober 1939 togs linjen i bruk och en tidtabell fastställdes. Budet skulle utgå från Dyvik kl. 11.30, ankomst Vätö (poststationen) kl. 12.30 med avgång därifrån kl. 14 och ankomst Dyvik kl. 15. Linjen var 9,4 km lång, sommartid 12 km.

Lennart Jansson med Inga Pettersson i bakgrunden.
Foto: Roland Lundh 1976, taget på Lennarts sista tjänstgöringsdag.

David Jansson, född 1882, hade skadat sig i tröskverket och blivit lätt handikappad. Det sägs att han oftast inte cyklade men använde sig av en cykelkärra för posten. Eftersom linjen utgick från Dyvik får man anta att han tömde brevlådor på sin väg till poststationen.

David Jansson efterträddes den 5 augusti 1942 av Linnea Nyberg, född 1897. Hon var ogift dotter till skomakaren m. m. Nyberg och bodde hela sitt liv i ett litet torp vid Dyviksvägen. Hon använde sig av en cykel med stor pakethållare för att i samband med posthämtningen i Harg kunna uträtta ärenden till sitt eget och en handikappad systers hushåll.

År 1955 utökades linjen till att omfatta även kyrkan där det fanns sju hushåll. På sommaren var det åtskilligt fler hushåll som skulle ha sin post. År 1960 blev Linnea sjuk och efterträddes av Ann-Marie Svensson, född 1918.

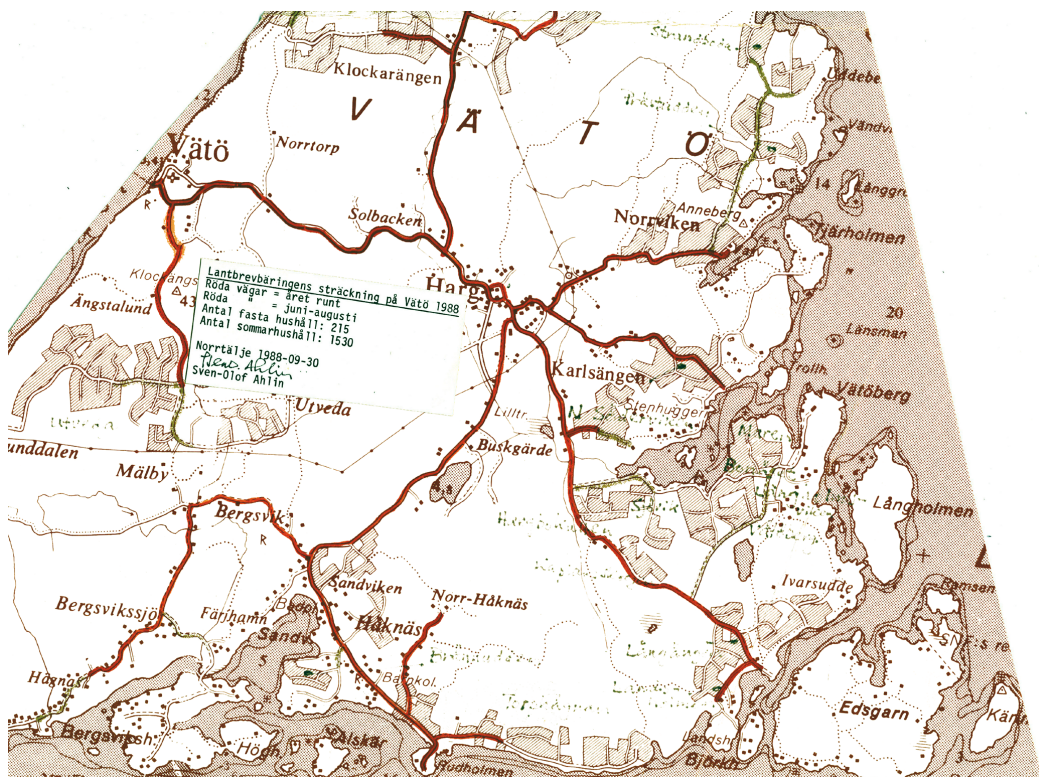
Omorganisationer

Den 1 juni 1965 drogs löspostlinjen Vätö – Dyvik in och linjen Vätö – Håknäs utsträcktes till att omfatta även Dyvik, Norrveda, Landsholmen och färjan året runt. Linjen blev bilreglerad och Lennart Jansson fick bilersättning.

Vega Fransson fortsatte att köra sin cykelinje Vätö – Norrviken och Karlsängen året runt. Delen Harg – Långängen hade Vega redan sluppit vintertid under några år.

Från 1 september till 31 maj hämtade Lennart Jansson posten i Norrtälje på morgnarna eftersom morgonbussen dragits in. Sommartid måste vikarie sättas in. Då hade Lennart semester och tog extra ledigt för att sköta sin handelsträdgård. Sommartid förlängdes också linjen till att omfatta Bergsviksholme och vägarna mot Vätöberg, mot Torphägnan, mot Vätöberg och till semesterhemmen i Norrveda.

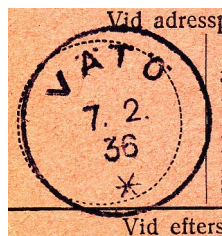
Under 1966 blev det flera tillfälliga sammanslagningar av linjerna. Den 1 januari 1967 infogades även linjen Vätö – Norrviken i Lennarts linje. Linjen kallades nu för Vätö

Del av karta över lantbrevbäringslinjerna 1988, med uppgift över antal hushåll. Foto: Postmuseum.

LBB 1. Sommartid, från 15 juni till 15 augusti, delades linjen så att Vätö – Norrviken kördes som en extralinje, nu mopedlinje, kallad Vätö LBB 2.

När Lennart Jansson slutade den 30 oktober 1976 efterträddes han av Inga Pettersson som också blev föreståndare för poststället Vätö.

Vätös tredje datumstämpel, typ 59.

Datumstämpelar

I Vätös första datumstämpel skrevs Vätö "Vätö"; ramen är heldragen. Nästa stämpel, från 1 januari 1900, har prickad ram och man

Vätös första datumstämpel, typ 16, och den andra, typ 29.

stavar Vätö med enkelt V. Den användes till någon gång 1935 då postverkets gravör sedan 1928, Bruno Marsch, graverade en ny stämpel i juli, med heldragen ram och en stjärna, som användes ända tills poststationen stängdes den 30 oktober 1976. Dock, säger Inga Pettersson, togs den fram även senare vid stor postmängd.

Poststället använde samma stämpel som lantbrevbäraren. Det var till en början en stativstämpel med texten VÄTÖ LBB 1 och två trianglar som levererades 1969. Vid omorganisationen 1976, då sommarlinjen förlängts,

fick också linje 2 en stativstämpel med likadant utseende med texten VÄTÖ LBB 2. Dessa kunde bara användas till och med 1980 varför nya stämplat, nu med större bokstäver i ortsnamnet och två stjärnor levererades. LBB 1 hann få ytterligare en ny stämpel, i slutet av 1985, med ordet Vätö i mindre bokstäver och två stjärnor.

Lbb 1, Nst 60.

Lbb1, Nst 61.

Lbb 1, Nst 61
typ 2.

Sommarlinjen, som lantbrevbärare 2 använde, från 1977 en stämpel av typ 60 (avtryck från den är ännu okänt) och från 1981 denna av typ 61.

Lantbrevbärarna måste dock haft tillgång till något slags gummistämpel redan på 1940-talet. Hur dessa sett ut är ännu okänt. Postmästare Hallonstén i Norrtälje skickade emellertid den 6 oktober 1944 ut en skrivelse till alla lantbrevbärare, i vilken han lämnar föreskrifter om hur stämpeln skulle användas. I Postens föreskrifter för lantbrevbärare påpekas att det var tjänstefel att inte använda en stämplat kvittobblankett, när man tog emot värden från kunderna.

En nyare variant på lantbrevbäringsstämpel av gummi kom på 1960-talet då lantbrevbäraren bland annat skulle makulera frimärken som sattes på E-journalen (för betalda postgiroavgifter) efter avslutad tur.

Lantbrevbärarens gummistämpel från 1960-talet Lbb 1, med noteringen ik (inbetalningskort) och Inga Petterssons signatur.

Ovansundet

Boende på fastlandsdelen av Vätö socken fick länge lov att använda sig av poststationen på ön, försåvitt man inte hade lösväskeavtal med postmästaren i Norrtälje. Enligt uppgift hade både Konsum och privataffären, åtminstone från 1918, sådana avtal. Postadressen blev då Norrtälje för dessa, liksom för de kunder som fick sin post i lösbuntar som lades i lådor, gemensamma för flera hushåll. Ovansundet omfattade byarna Uppveda, Nysättra, Överlöpe och Rosättra.

Anna-Brita Maatson

Den 1 juli 1934 öppnades ett så kallat postombud i telefonstationen hemma hos Anna-Brita Maatson, född 1913, i en liten villa där hennes man också drev ett skomakeri. Ett postombud hade emellertid begränsade befogenheter, vilket försvårade för kunderna

att uträtta en del av sina ärenden. Exempelvis måste man ena dagen lämna sin kvitterade postanvisning och sedan återkomma nästa dag för att hämta pengarna. Det var ganska obekvämt för kunderna. Dessutom fanns här tre båtvarv, Nysättra kvarn och såg, en rävfarm i Överlöpe, affärer och skola m.m. En utredning 1937 resulterade i att en poststation med namnet Ovansundet öppnades den 1 oktober 1938. Anna-Brita Maatson blev poststationsföreståndare. Dock skulle bussen även fortsättningsvis ta med sig lösväskor och löspostbuntar direkt från Norrtälje till kunder som hade sådana avtal. Att poststationen inte fick namnet Nysättra berodde på att det redan fanns en poststation med det namnet.

Här var postombudet, senare poststationen Ovansundet inrymd 1934-1944.
Fotograf okänd.

Alvar Gustafsson

Alvar Gustafsson var pastor i missionsförbundet när han utsågs till poststationsföreståndare i Ovansundet den 1 december 1944. Poststationen flyttades till lokaler i Gustaf Eklöfs diversehandel. Här disponerade postverksamheten 11,55 kvm samt 4 kvm förstuga. Lokalen hade en expeditjonsdisk men inga postboxar. Telefon fanns i angränsande affärslokal. En kamin användes för uppvärmning.

När makarna Gustafsson fått sin villa färdig 1951 flyttade posten dit. Här disponerade posten 17 kvm samt 3 kvm förstuga. Det fanns expeditjonsdisk och postboxar, som Postverket köpt in för 75 kr. Lokalen upp-

Alvar Gustafsson. Familjefoto.

värmdes med husets centralvärme och det fanns telefon i lokalen. Dagens kassaredovisning skickades med nästa dags morgonbuss. Poststationen var öppen vardagar kl. 8-9 och 11-14.

Anna-Lisa Gustafsson

I början av 1959 förflyttades Alvar till poststationen Vätö och hans hustru Anna-Lisa tog över i Ovansundet. Anna-Lisa föddes i Österlöfsta 1921. Hon skötte verksamheten tills poststationen drogs in den 30 september 1961. Då övergick hon till att köra lantbrevbäring från Norrtälje.

Posten i Gustafssons villa. Familjefoto.

Konsum i Ovansundet. Vykort.

Stödpostombud i Konsum

Samtidigt som poststationen ersattes med lantbrevbäring öppnades ett postombud i Konsumbutik, skött av konsumföreståndaren. Den 30 april 1965 stängdes både konsumbutik och postombud. Man konstaterade att postombudet knappt hade haft några värdetransaktioner förutom butikens egna. Inte ens på sommaren, då det ändå vistades ganska många sommargäster i Nysättra, använde man sig av postombudet.

Datumstämplor

Från 1934 till 28 februari 1938 användes en datumstämpel med texten NORRTÄLJE POSTOMB. 1. Poststationen fick från öppnandet en datumstämpel med texten OVAN-

Det första postombudets stämpel samt poststationens stämpel.

Postombudsstämpeln, nu använd av föreståndaren i Konsum.

SUNDET och en stjärna. Den användes sista dagen den 30 september 1961. Därefter blev det på nytt stämpeln med text NORRTÄLJE POSTOMB. 1. Den användes av Konsumbutik till och med 30 april 1965. Lantbrevbäringslinjen fick först från 1969 stämpeln NORRTÄLJE LBB 5 OCH 5A.

Mitt Vätö

Mitt intresse för Vätöposten började när jag 1996 köpte ett fritidshus på ön. En granne värvade mig till medlem i Vätö hembygdsförening. Efter några år gick jag med i en studiecirkel som sysslade med Vätö under 1900-talet. Inom hembygdsföreningen var kunskapen om Posten minimal, så det blev självklart för mig med min postala bakgrund att ta reda på hur den fungerat för vätöborna, vilket jag gärna gjorde. Det visade sig mycket mer intressant än jag anat och 2004 började jag på allvar samla på "Vätö postalia". Vätö socken kan ju tyckas vara ett mycket litet och begränsat område men var nog ganska typisk för en bygd vid sidan av de stora vägarna. Som Lars Liwendahl säger i sin bok om Dalarö: "Visst kan man *samlap* på en plats!" Under mitt arbete i studiecirkeln har mycket av intresse kommit fram, både fakta och material som berikat min samling. Någon risk att samlingen blir komplett lär dock inte finnas.

Källor

Till min hjälp för denna studie har jag använt Sture Hollstrands forskning för Norrtälje Primärsklubb, Erik Lindgrens arkiv i Postmuseum, Postens arkiv i Riksarkivet, postkontoret Norrtäljes arkiv i Stockholms stadsarkiv, div. handlingar i Norrtälje stadsarkiv samt Bror Petterssons, Vätö hembygdsförening, forskningsmaterial. Jag har även gjort intervjuer med några av de omnämnda personerna. Bland tryckt material vill jag nämna artiklar i *Norrtälje Tidning* samt Lars Liwendahls bok "Dalarö: en post- och kulturhistorisk vandring under fem sekler" (Hägersten 2013).

